

Ortadoğu’da Şiddetin Medya Üzerinden Söylemsel İnşası

Ahmet Emin Dağ*

ÖZ

Bu çalışma, Ortadoğu bağlamında şiddet ve nefret söylemlerinin medya aracılığıyla nasıl üretildiğini, dolaşıma sokulduğunu ve meşrulaştırıldığını iletişim ve medya çalışmaları perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, medyayı çatışmaları yalnızca yansıtan pasif bir araç olarak değil; şiddetin, düşmanlıkların ve kimlik temelli ayrışmaların söylemsel olarak inşa edildiği ve toplumsal düzeyde normalleştirildiği kurucu bir alan olarak ele almaktadır. Bu çerçevede çalışma, şiddetin maddi boyutunun ötesine geçerek, medya söylemlerinin çatışma dinamiklerini nasıl şekillendirdiğine ve yeniden ürettiğine odaklanmaktadır. Yöntemsel olarak araştırma, Suriye, Irak, Lübnan ve Filistin bağlamlarında yürütülmüş medya söylemi odaklı akademik çalışmaları kapsayan bir derleme niteliğindedir ve ikincil düzeyde eleştirel söylem analizi yaklaşımını benimsemektedir. Devlet destekli medya organları, haber kuruluşları ve dijital medya platformlarında üretilen söylemler; temsil pratikleri, düşmanlaştırma stratejileri ve kamusal anlam üretimi süreçleri bağlamında karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Çalışmanın özgün katkısı, Ortadoğu’daki medya söylemleri literatürünü dağınık vaka analizlerinin ötesine taşıyarak bütüncül bir analitik çerçevede değerlendirmesi ve medyanın şiddet ile kimlik temelli kutuplaşmayı yeniden üreten yapısal rolünü kuramsal düzeyde görünür kılmasıdır. Bu yönüyle makale, medya-çatışma ilişkisine eleştirel bir iletişim perspektifinden katkı sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Sözcükler: Ortadoğu, Şiddet Dili, Nefret Söylemi, Şiddetin Söylemsel İnşası, İletişim Araçları

Makale Türü: Derleme Makale

Başvuru: 30.09.2025

Revizyon: 19.12.2025

Kabul: 16.01.2026

DOI: 10.65743/kronotop.1793806

* Dr., FSM Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları ve Uygulama Merkezi, ahmetemindag@gmail.com, 0000-0001-8589-1102

The Discursive Construction of Violence in the Middle East through Media

Ahmet Emin Dağ*

ABSTRACT

This study aims to examine how violence and hate speech are produced, circulated, and legitimized through media in the Middle Eastern context from a communication and media studies perspective. Rather than approaching media as a passive conduit that merely reflects conflict, the study conceptualizes media as a constitutive social arena in which violence, hostility, and identity-based divisions are discursively constructed and normalized at the societal level. Within this framework, the analysis moves beyond the material dimensions of violence to focus on how media discourse shapes and reproduces conflict dynamics. Methodologically, the study adopts a qualitative review design, drawing on media-focused academic research conducted in the contexts of Syria, Iraq, Lebanon, and Palestine, and employs secondary-level critical discourse analysis. Discourses produced by state-aligned media outlets, news organizations, and digital media platforms are comparatively analyzed in terms of representational practices, strategies of othering, and processes of public meaning-making. The article's original contribution lies in advancing a coherent analytical framework that synthesizes fragmented case-based scholarship on Middle Eastern media discourse, thereby rendering visible the structural role of media in reproducing violence and identity-based polarization. In this respect, the article offers a critical contribution to communication scholarship on media-conflict relations.

Keywords: Middle East, Language of Violence, Hate Speech, Discursive Construction of Violence, Communication Media

Article Type: Review Article

Received: 30.09.2025

Revised: 19.12.2025

Accepted: 16.01.2026

DOI: 10.65743/kronotop.1793806

* Dr., FSM Middle East and Africa Research Center, ahmetemindag@gmail.com, 0000-0001-8589-1102

Giriş

Ortadoğu, modern dönem tarih boyunca yalnızca kültürel, dini ve etnik çeşitliliğin yoğun olduğu bir coğrafya değil; aynı zamanda şiddet, çatışma ve siyasal istikrarsızlığın süreklilik kazandığı bir bölge olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülme süreciyle birlikte şekillenen siyasal sınırlar, kolonyal müdahaleler, ulus-devlet inşa projeleri ve Soğuk Savaş dinamikleri, bölgedeki çatışmalara yapısal bir nitelik kazandırmıştır. Bu tarihsel arka plan, günümüzde mezhep temelli gerilimler, iç savaşlar ve asimetrik çatışmalarla daha da derinleşmiş; şiddet, Ortadoğu siyasetinin istisnai değil yaygın bir unsuru haline gelmiştir (Telhami ve Barnett, 2002, s. 3).

Ancak Ortadoğu'daki şiddet olgusu, yalnızca fiziksel çatışmalar ve askeri pratikler üzerinden açıklanamaz. Şiddet, aynı zamanda dil aracılığıyla kurulan, meşrulaştırılan ve yeniden üretilen söylemsel bir süreçtir. Siyasal aktörler, silahlı gruplar ve devletler, şiddeti gerekçelendirmek ve toplumsal rıza üretmek amacıyla belirli anlatılar, kavramsal çerçeveler ve düşman imgeleri inşa etmektedir. Bu bağlamda medya, şiddet söylemlerinin dolaşıma sokulduğu ve toplumsallaştırıldığı temel alanlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Haber metinleri, manşetler ve görsel temsiller aracılığıyla şiddet, yalnızca aktarılmakla kalmamakta; aynı zamanda anlamlandırılmakta, normalleştirilmekte ve ideolojik bir çerçeveye yerleştirilmektedir (Suleiman, 2004, s. 7).

Ortadoğu'daki çatışmaların önemli bir kısmının etnik ve dini kimlikler üzerinden şekillenmesi, şiddet söylemlerinin bu kimlikleri karışıklık ve dışlama temelinde yeniden üretmesine yol açmaktadır. Medyada dolaşıma giren söylemler, "biz" ve "öteki" ayrımını keskinleştirerek toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmekte; belirli grupları tehdit, düşman ya da meşru hedef olarak kodlamaktadır. Bu süreçte şiddet dili, yalnızca çatışmayı temsil eden bir anlatı olmaktan çıkarak, kimlik inşasının ve siyasal mobilizasyonun etkili bir aracı haline gelmektedir (Valbjørn, 2020, s. 47). Propaganda pratikleri ise korku, öfke ve nefret duygularını besleyerek şiddetin meşruiyet kazanmasında ve süreklilik kazanmasında merkezi bir rol oynamaktadır (Arsenian, 1948, s. 419).

Bu makale, Ortadoğu'daki şiddet ve nefret söylemlerinin, özellikle siyasal aktörler, örgütler ile medya kurumları tarafından nasıl üretildiğini ve dolaşıma sokulduğunu söylem analizi yöntemiyle incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Arap Baharı sonrası dönemde Suriye, Irak, Lübnan, Suudi Arabistan, İran ve Filistin gibi gerilim bölgelerinde yayın yapan haber medyasında yer alan haber metinleri, manşetler ve görsel içerikler üzerinden yürütülmüştür. Bu kapsamda,

devlet destekli medya organları ile bağımsız dijital haber kaynaklarında kullanılan şiddet dili çözümlenerek, bu dilin etnik ve dini kimlikler arasında düşmanlıkları nasıl yeniden ürettiği ve toplumsal kimlik algılarını nasıl biçimlendirdiği araştırılmıştır.

Araştırma, yeni bir ampirik veri seti üretmekten ziyade, Ortadoğu’da şiddet dili ve medya temsilleri üzerine yapılmış mevcut akademik literatürü sistematik biçimde değerlendiren bir derleme çalışması niteliğindedir. Bu kapsamda araştırmanın veri seti, öncelikle birincil kaynak olarak yerel medya organlarından yapılan alıntılardır. İkincil olarak ise; Ortadoğu’da medya söylemleri, propaganda dili ve şiddet temsilleri üzerine yapılmış akademik çalışmalardan oluşmaktadır. Bu kapsamda, hakemli dergilerde yayımlanmış makaleler, kitap bölümleri ve raporlar incelenmiş; özellikle eleştirel söylem analizi, medya analizi ve politik iletişim yaklaşımlarını kullanan çalışmalar veri kaynağı olarak seçilmiştir. İncelenen literatür, Arap Baharı sonrası dönemde yoğunlaşan çatışmaları kapsayacak şekilde, Suriye İç Savaşı, Irak’taki mezhep temelli şiddet, Lübnan’daki siyasal kutuplaşma ve İsrail-Filistin çatışmasına odaklanan çalışmaları içermektedir. Bu çalışmaların ortak özelliği, devlet destekli medya, ana akım uluslararası medya ve dijital/alternatif medya platformlarında üretilen söylemleri analiz etmeleridir.

Yöntemsel olarak çalışma, söylem analizi yaklaşımını benimsemekte; şiddet dilinin Ortadoğu medyasındaki üretim biçimlerine dair örneklerin yanı sıra, farklı araştırmalarda ortaya konulan bulguları karşılaştırmalı bir perspektifle yeniden okumaktadır. Bu kapsamda, tıpkı Mendel ve Al Najjar’ın (2018) çalışmasındaki gibi devlet destekli medya, haber kuruluşları ve dijital medya platformlarını inceleyen çalışmalar üzerinden; şiddet ve nefret söylemlerinin ortak söylemsel kalıpları, anlatı stratejileri ve ideolojik işlevleri analiz edilmektedir.

Söylem çözümlemesi iki aşamalı bir analitik süreç üzerinden yürütülmüştür. İlk aşamada, incelenen çalışmalarda ele alınan medya metinleri ve söylemler bağlamsal olarak sınıflandırılmış; çatışmanın türü, aktörleri ve medya yapıları dikkate alınarak ortak temalar belirlenmiş ve “Şiddet Söylemlerinin Dilbilimsel Yapısı” bölümünde incelenmiştir. İkinci aşamada, bu temalar çerçevesinde şiddet ve nefret söylemlerinin hangi kavramsal ve dilsel stratejilerle kurulduğu analiz edilmiştir. Özellikle düşmanlaştırma, güvenlikleştirme, kurbanlaştırma ve ahlaki üstünlük kurma gibi söylemsel

kalıplar sahadan örneklerle birlikte “Propaganda ve Şiddet Söyleminin Üretimi” başlıklı bölümde karşılaştırmalı biçimde değerlendirilmiştir.

Çalışmanın akademik özgün katkısı, Ortadoğu bağlamında şiddet söylemini tekil vaka analizleriyle sınırlamak yerine, farklı ülke ve çatışma bağlamlarında üretilmiş akademik bilgiyi bütüncül ve karşılaştırmalı bir çerçevede değerlendirmesidir. Bu yönüyle makale, şiddet söyleminin medya aracılığıyla nasıl kurumsallaştığını, siyasal meşruiyet üretiminde nasıl işlev gördüğünü ve toplumsal kimlik algılarını nasıl biçimlendirdiğini kuramsal bir düzlemde tartışmaktadır. Böylece çalışma, dilin Ortadoğu’daki çatışma dinamiklerinde yalnızca yansıtıcı değil; aynı zamanda çatışma üretici ve sürdürücü bir unsur olarak nasıl konumlandığını görünür kılmayı hedeflemektedir.

Kuramsal Çerçeve ve Yöntem

Bu çalışma, dili yalnızca iletişimi mümkün kılan nötr bir araç olarak değil; kimliklerin inşa edilmesi, düşmanlıkların üretilmesi ve şiddetin meşrulaştırılması süreçlerinde işlev gören ideolojik bir mekanizma olarak ele almaktadır. Bu yaklaşım, dilin toplumsal gerçekliği yansıtan değil, onu kuran ve dönüştüren bir pratik olduğu varsayımına dayanmaktadır. Özellikle çatışma bağlamlarında dil, iktidar ilişkilerini yeniden üretmekte; “biz” ve “öteki” ayrımı üzerinden siyasal ve toplumsal sınırları belirlemektedir.

Bu kuramsal zeminde çalışma, eleştirel söylem analizi (Critical Discourse Analysis=CDA) literatüründen beslenmektedir. Norman Fairclough’un (1989) söylemi toplumsal pratiklerle ilişkilendiren yaklaşımı ile Teun A. van Dijk’in (1998) söylem-iktidar-ideoloji ilişkisine odaklanan çalışmaları, araştırmanın temel kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Bu perspektif, medya söylemlerinin yalnızca metinsel yapısını değil; bu yapıların üretildiği siyasal bağlamları, ideolojik yönelimleri ve toplumsal etkileri birlikte analiz etmeye olanak tanımaktadır.

Bu çalışmada söylem analizi, Ortadoğu’daki şiddet ve nefret söylemlerinin medya aracılığıyla nasıl üretildiğini, meşrulaştırıldığını ve dolaşıma sokulduğunu ortaya koymaya yönelik ikincil düzeyde ve karşılaştırmalı bir çözümleme olarak kurgulanmıştır. Analizin kapsamı, bireysel medya metinlerinin ayrıntılı mikro çözümlemesinden ziyade, literatürde farklı çatışma bağlamlarında (özellikle Suriye, Irak, Lübnan ve Filistin) uygulanmış söylem analizlerinin bulgularını bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Bu

çerçevede söylem analizi, belirli kelime seçimlerinden çok, tekrar eden anlatı kalıpları, düşmanlaştırma stratejileri, meşruiyet çerçeveleri ve ideolojik konumlanmalar üzerinden ele alınmaktadır.

Bu amaçla, seçilen medya içerikleri (haber metinleri, manşetler, sosyal medya paylaşımları ve görsel söylemler) üzerinde eleştirel söylem analizi yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntem, dilsel unsurların ideolojik işlevlerini açığa çıkarmaya ve söylem üzerinden iktidar ilişkilerinin nasıl üretildiğini göstermeye olanak tanımaktadır.

Çalışma, literatürde sıklıkla incelenen iki ana medya aktörü grubuna odaklanmaktadır: (a) devlet destekli veya resmi söyleme yakın medya organları ve (b) bağımsız, muhalif ya da alternatif dijital medya platformları. Bu iki medya grubunun söylemsel stratejileri karşılaştırılarak, şiddetin hangi anlatılar ve temsiller üzerinden meşrulaştırıldığı, “biz” ve “öteki” ayrımının nasıl kurulduğu ve toplumsal kimliklerin bu söylemler aracılığıyla nasıl biçimlendirildiği analiz edilmektedir.

Kuramsal olarak propaganda ve nefret söylemi, bu çalışmada şiddet söylemleriyle iç içe geçen dilsel pratikler olarak ele alınmaktadır. Propaganda, yalın anlamıyla değil, belirli ideolojik çerçevelerin yaygınlaştırılması ve normalleştirilmesi amacıyla kullanılan bir dilsel araç olarak ele alınmıştır. Nefret söylemi ise belirli toplumsal grupları, inançları veya kimlikleri hedef alarak dışlama, aşağılamaya ve düşmanlaştırmaya dayalı bir söylemsel strateji olarak ortaya çıkmaktadır. Bu iki pratik, özellikle çatışma ortamlarında şiddetin gerekçelendirilmesi ve süreklilik kazanmasında merkezi bir rol oynamaktadır (Chomsky ve Herman, 2002, s. 118).

Bu bağlamda çalışma, özellikle Suriye, Irak, Lübnan ve Filistin örnekleri üzerinden; devlet destekli medya organları, hükümet temsilcileri, silahlı muhalif gruplar ve bu aktörlere yakın dijital medya platformları tarafından üretilen söylemleri inceleyen akademik çalışmaları odağına almaktadır. Bu söylemler hem iç kamuoyunu mobilize etme hem de ulusal ve uluslararası düzeyde meşruiyet üretme süreçlerinde dilin nasıl araçsallaştırıldığını göstermesi bakımından temel analiz nesnesi olarak değerlendirilmektedir.

Ortadoğu bağlamında propaganda dili, şiddet söylemlerinin nasıl kurgulandığını ve yaygınlaştırıldığını gözlemlemek açısından çarpıcı örnekler sunmaktadır. Kolektif bir kimlik inşa edilirken, bu kimliğin çoğunlukla karşıt bir “düşman” figürü üzerinden tanımlandığı; böylece şiddetin kaçınılmaz ve meşru

bir pratik olarak sunulduğu görülmektedir (Knightley, 2001, s. 3). Dil aracılığıyla üretilen bu karşıtlıklar, çatışmaların toplumsal tabanda kabul görmesini kolaylaştırmaktadır.

Literatürde sıklıkla vurgulanan örneklerden biri, Suriye İç Savaşı sürecinde devlet söyleminin medya aracılığıyla nasıl yeniden üretildiğidir. Suriye Devlet Televizyonu'nun 2012 yılında Hama kentinde yürütülen askeri operasyonları “teröristleri temizleme” olarak sunması, şiddetin “güvenlik sağlama” söylemi üzerinden meşrulaştırılmasına tipik bir örnek teşkil etmektedir (Martini, 2019, s. 725). Benzer şekilde, Suriye hükümetinin muhalefeti başından itibaren “terörist” olarak tanımlayan dili, yalnızca kendi destekçi tabanını konsolide etmeye değil, aynı zamanda ulusal ve uluslararası algıyı şekillendirmeye yönelik bir söylemsel strateji olarak işlev görmüştür. Buna karşılık muhalif gruplar da farklı medya araçları üzerinden rejim karşıtı ve çoğu zaman çelişkili anlatılar geliştirmiştir. Bu karşılıklı söylemsel mücadele, her iki tarafın da şiddeti haklı çıkarma ve meşruiyet üretme stratejilerini görünür kılmaktadır (Boyd-Barrett, 2022, s. 1-10).

Benzer bir söylemsel çerçeve, İsrail-Filistin çatışması bağlamında da gözlemlenmektedir. İsrail hükümetinin Filistinli grupları sistematik biçimde “terörist” olarak nitelendirmesi, Filistinlilere yönelik askeri ve idari uygulamaların meşrulaştırılmasına hizmet eden bir söylemsel yapı üretmektedir (Said, 1997, s. 111). Bu tür açık ve örtük düşmanlaştırma stratejileri, savaşın kaçınılmazlığına dair toplumsal kabulün inşasında önemli rol oynamaktadır (Galtung, 1990, s. 89).

Son olarak, radikal silahlı aktörlerin dili de şiddet söylemlerinin en uç örneklerini sunmaktadır. IŞİD liderlerinden Ebu Musab Zerkavi'nin Şiilere yönelik “ümmete zararlı” ve “imha edilmesi gereken” bir grup olarak tanımlayan söylemi, rakiplere karşı sınırsız şiddetin dini ve ideolojik gerekçelerle meşrulaştırılmasını açık biçimde ortaya koymaktadır (Kazımi, 2006; Macdonald, 2007, s. 78). Bu tür söylemler, yalnızca çatışmaları derinleştirmekle kalmamakta; aynı zamanda toplumsal kutuplaşmayı kalıcı hale getirmektedir.

Şiddet Söylemlerinin Dilbilimsel Yapısı

Şiddet söylemi, dilin, sözlü veya yazılı ifadeler aracılığıyla şiddet davranışlarını meşrulaştıran, teşvik eden ya da bu davranışları haklı çıkaran bir şekilde kullanılmasıdır. Bu tür söylemler, sıklıkla toplumsal yapıları ve bireyler arasındaki ilişkileri şekillendirirken, aynı zamanda çatışma, nefret ve düşmanlık

gibi negatif olguları pekiştirmektedir. Bu bağlamda şiddet söylemi, sadece "şiddet" kelimesiyle sınırlı kalmamakta; tehdit, aşağılama, hakaret, düşmanlaştırma, korkutma gibi dilsel unsurlar da içermektedir (Munshi ve Veer, 2003, s. 8).

Dilbilimsel olarak, şiddet söylemi aşağılayıcı dil (insanları küçük düşüren, değersizleştiren ifadeler), tehdit edici dil (bireyleri veya grupları fiziksel ya da psikolojik açıdan tehdit eden ifadeler), kutuplaştırıcı dil (biz ve onlar arasında sert bir ayırım yapan ifadeler) ve nefret dili (bazı kutsal metinlere dayanan düşmanlaştırma söylemleri) gibi çeşitli unsurları kapsamaktadır. Bu unsurlar, toplumsal ilişkileri belirli bir ideoloji etrafında biçimlendirirken, düşmanlaştırma, kutuplaşma ve şiddet eylemleri için de zemin hazırlayabilmektedir (Chouliaraki ve Fairclough, 1999, s. 110-118).

Medya, nefret ve şiddet söylemlerinin geniş kitlelere ulaşmasında ve yayılmasında kritik bir rol oynamaktadır. Medya organları, toplumsal olayları şekillendirirken haberlerin nasıl verildiği ve hangi dilsel unsurların kullanıldığı, toplumların şiddet ve çatışmalara nasıl yaklaştığını etkilemektedir. Şiddet içerikli haberlerin dilindeki belirli sözcükler ve anlatım biçimleri, toplumsal algıları oluşturmakta ve şiddeti normalleştirebilmektedir (Chomsky ve Herman, 2002, s. 138).

Şiddet söyleminin önemli bileşenlerinden biri, aşağılayıcı dil kullanımıdır. Bu dil, grupları ya da bireyleri değersizleştirerek onları hedef almakta ve ötekileştirmektedir. Aşağılayıcı dil, genellikle ırkçı, dini veya etnik temelli olup, karşı grubu insanlık dışı olarak tanımlar. Bu tür dilsel yapılar, hedef alınan grubun sosyal dışlanmasına ve şiddetle cezalandırılmasına zemin hazırlar (Billig, 1995, s. 13-37). Ortadoğu gibi çok etnikli ve mezhepli toplumlarda böyle bir söylemin ne kadar büyük yıkıma yol açabileceğini anlamak için 2006 yılından sonra Irak'taki iç savaş sürecinde yaşanan katliamları hatırlamak yeterli olacaktır. Bu süreçte yürütülen mezhepçi şiddeti besleyen dil aynı ülke vatandaşı, iki farklı kesim arasında uçurumu büyütmüştür (Gürler, 2015, s. 133). Bu bağlamda tehdit edici dil, şiddetin gelecekteki bir eylem olarak normalleştirilmesine yol açan, tehditkâr ifadelerle şekillenmektedir. Bu tür dil, potansiyel bir şiddet eyleminin gerekliliğini savunarak, onu haklı göstermeyi amaçlamaktadır (Lakoff ve Johnson, 1980, s. 35-41).

Suudi Arabistan'ın 2014 yılından itibaren Yemen'de Husi gruplara yönelik operasyonları sürecinde yaşanan iletişim savaşı, bunun en açık örneklerinden biridir. Gerek saldırı öncesi ve gerekse saldırılar boyunca

yürütülen enformasyon stratejileri çerçevesinde Yemen'deki tehdidin ne kadar büyük olduğuna sadece Suudi kamuoyu değil, tüm Arap ülkeleri ikna edilmiş ve Husilerin yok edilmesi uğruna 250 binden fazla sivilin hayatını kaybetmesi fazla dikkat çekmemiştir (Walsh, 2022, s. 106-108).

Kutsal metinler de sıklıkla şiddet söylemlerine adapte edilmektedir. Özellikle Ortadoğu'daki çatışmalarda, dini referanslar kullanılarak şiddet meşrulaştırılırken, bireyler, tanrı adına savaşılmaya veya düşmanları yok etmeye teşvik edilmekte, böylece şiddeti manevi gerekçe ile haklılaştıran bir işlev görebilmektedir (Juergensmeyer, 2000, s. 165). Bu durum, toplumda kimin "biz" ve kimin "öteki" olduğuna dair bir dilsel ayırım yaparak, şiddet söylemleri bu ayırımı daha da derinleştirmektedir (Fairclough, 2010, s. 123-129). Bu anlamda, örneğin, Türkiye'de Arap Baharı sürecinde Suriyeli sığınmacılara yönelik üretilen ötekileştirici dil önemli bir şiddet aparatı haline gelmiş ve cinayetle sonuçlanan saldırılar dahi yaşanmıştır (Kalkan, 2024, s. 2).

"Suriyelileri geri gönderin" deyince 'vay efendim nasıl dersin?' Suriyelilerin daha maliyetlerinin farkında değiliz. Yarın göreceksiniz, bu insanlardan yeraltı dünyasının önemli aktörleri çıkacak. Bütün düzenimiz bozulacak..." (Ervin, 2016).

Bu kısa pasaj, birden fazla nefret söylemi stratejisini aynı anda kullanmaktadır. Öncelikle, Suriyeliler, kolektif bir tehdit unsuru olarak temsil edilmektedir. "Bu insanlardan yeraltı dünyasının önemli aktörleri çıkacak" ifadesi, tüm bir topluluğu kriminal ilan etme işlevi görürken bu genelleme ile bireysel farklılıkları silerek grubu tekil suç potansiyeli üzerinden kodlamaktadır. "Yarın göreceksiniz" cümlesi, henüz gerçekleşmemiş bir durumu mutlaklaştırarak şimdiki önyargıları haklılaştırma amacına hizmet ederken gelecek zamanı kesinlik kipiyle kullanması, toplumsal korkuları kışkırtmaktadır. "Bütün düzenimiz bozulacak" ifadesiyle de 'biz' ve 'onlar' ayırımı net bir biçimde çizilmekte, göçmenler toplumsal düzenin tehdidi olarak konumlandırılmaktadır. "Düzen" kelimesi burada normatif bir yapıyı simgelerken bu yapının bozulması söylemsel düzlemde "onların" varlığına bağlanmaktadır. "Suriyelileri geri gönderin" deyince 'vay efendim nasıl dersin?' ifadesi, nefret söylemini ifade özgürlüğüyle meşrulaştırma stratejisidir. Bu yapı, ayrımcı sözün meşru bir "görüş" olarak sunulmasına ve toplumsal alanda normalleşmesine katkı sağlamaktadır.

Bu kısa söylem analizi, Juergensmeyer'in (2000) işaret ettiği gibi şiddetin ya da dışlamanın sadece fiziksel değil, dilsel ve sembolik düzeyde de nasıl

meşrulaştırılabileceğini göstermektedir. Söylem analizi bu noktada, hangi dilsel araçlarla korkunun üretildiğini ve şiddetin nasıl aklandığını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle şiddet söylemleri, toplumsal kimlikleri güçlendirirken, gruplar arasındaki sınırları belirlemekte ve belirli bir grup lehine ayrımcı bir söylem geliştirilmesine neden olabilmektedir (Tajfel ve Turner, 1986, s. 277-283). Kutuplaşan bir toplumda, grup kimliklerinin benimsendiği ve diğerlerinin dışlandığı dilsel yapılar, daha fazla şiddet eylemini tetikleyebilmektedir. Bu nedenle dilin toplumsal yapılar üzerindeki etkisi, şiddet söylemlerinin yayılma biçimiyle doğrudan ilişkilidir (Wodak, 2015).

Suriye eski Devlet Başkanı Beşşar Esed'in demokrasi talebiyle sokağa dökülen insanlara dair "Bu isyan dış güçlerin oyunu..." (Guardian, 2011) şeklindeki açıklaması, klasik bir komplo söylemi örneğidir. Bu tür ifadelerde failin belirsizliği "dış güçler" gibi soyut ve genelleyici bir öznellik üzerinden kurularak, yüklemdeki soyutlamayla birlikte rejimin içindeki sorumluluğu görünmez kılınmaktadır. Esed bu söylem aracılığıyla halkın meşru taleplerini dış müdahalenin ürünü gibi sunmakta, böylece hem iç muhalefeti gayrimeşru hale getirirken hem de kendini ulusal egemenliği savunan bir konuma yerleştirmektedir.

İsrail'in, Gazze'deki sivil katliamına yönelik yaptığı "Operasyonlarımız, halkımızı korumak içindir..." (AA, 2023) açıklaması, uyguladığı hukuksuz şiddeti meşrulaştırıcı bir çerçeveye oturtma amacı taşımaktadır. Tıpkı van Dijk'in eleştirel söylem analizinde işaret ettiği, "devlet söylemlerinin kamuoyunda şiddeti meşrulaştırmak ve belirli bir güvenlik algısı oluşturmak için kullanılmasındaki" gibi, bu açıklamada da dilsel tercihler (özne edilgenleştirilmesi, eylemin savunma amaçlı gösterilmesi ve sorumluluğun belirsizleştirilmesi) şiddetin meşruiyetini güçlendiren ideolojik işlevler üstlenmektedir. Söz konusu cümlede dikkat çeken "-mek içindir" yapısı, operasyonları, saldırıdan ziyade savunma refleksi olarak sunmakta; devletin askeri gücünü haklı ve zorunlu bir güvenlik tedbiri gibi göstererek kamuoyunda algıyı yönlendirmektedir. Ayrıca özne ("biz") edilgen bir konuma çekilerek failin sorumluluğu azaltılmakta ve saldırının kaçınılmaz olduğu izlenimi yaratılmaktadır.

İran Dışişleri Bakanı'nın Suriyeli muhalif Sünnileri kastederek "Tekfirci teröristlerle savaşımız sürecektir..." ifadesi (Tabnak, 2024) hem ideolojik konumlandırma hem de etiketleme stratejilerini yansıtmaktadır. "Tekfirci terörist" tamlaması, yalnızca güvenlik tehdidini değil aynı zamanda dini

sapkınlık atfını da içererek hedef alınan grubu mutlak bir öteki konumuna itmektedir. Bu tür söylemler, karşıt aktörleri hem siyasal hem teolojik düzlemde gayrimeşru ilan ederken şiddeti hem süreklileştirmekte hem de ahlaki bir görev gibi sunmaktadır. “Savaşımız sürecektir” ifadesi, çatışmayı olağanlaştırmakta ve mücadelenin sonlanmayacağını ima ederek devletin şiddet tekeline koşulsuz bir onay üretmektedir.

Şiddet söylemlerinde bir grup, diğerini dışlayarak kendi iç kimliğini sağlamlaştırma amacı taşırken bu durum toplumsal ayrımcılığın ve etnik, dini ya da ideolojik gruplar arasındaki nefretin güçlendirilmesine de yol açmaktadır. Dil, bu bağlamda bir kimlik inşa aracına dönüşmekte ve kimlikler yalnızca kendine ait olanlarla değil, aynı zamanda dışlananlarla da şekillenmektedir (Brubaker, 2002). Örneğin, Lübnan’da Hizbullah destekçileri tarafından medya mensubu Dalia Ahmad ve siyasetçi Osama Saad’a yönelik medya saldırıları, bu durumu somutlaştırmaktadır. Siyahi kadın sunucu Dalia Ahmad, al-Jadeed televizyon kanalında sunduğu “Fashet Khalq” adlı programda Lübnan’ın uzun süredir iktidarda olan parti yetkililerini eleştirmesi sonrasında Hizbullah destekçilerinin yoğun ötekileştirici saldırılarına maruz kalmıştı (Arabnews, 2022). Yüzlerce aleyhte paylaşım yapılan sosyal medya platformlarında, bir kullanıcı, “Allah’ın huzurunda otururken siyah bir köpek gelir ve havlamaya başlar, onu vurmak istersiniz ama o aslında Sudan’dan gelen siyah bir dişi köpek çıkar” şeklinde bir tweet atarak hedef kişiye yönelik şiddeti teşvik etmekten bile çekinmemiştir (Ali Rıza, 2022).

Nefret söylemleri, farklı etnik ve mezhebi grupların bir arada yaşadığı Lübnan gibi ülkelerde nefret söylemleri, grupların kendi kimliklerini tehdit altında hissetmelerine neden olmuştur (Harb, 2023, s. 47). Lübnan’daki şiddet söylemleri, genellikle, toplumda “savunma” ve “hayatta kalma” dürtülerini harekete geçirerek karşılıklı şiddet eylemlerini hızlandırmış ve bu döngüde her grup, kendisini savunmak amacıyla karşı grup için şiddeti meşru görür hale gelmiştir. Böylece şiddet dilinin güçlendirilmesi, toplumsal çatışmalara olan yaklaşımı da derinden etkilemiş ve kendi kimliğini savunma ihtiyacı duyan bireyler, dilsel ve fiziki şiddete yönelmeyi tercih etmiştir (Vostermans ve Petronella, 2020, s. 94-110).

Bu anlamda düşmanlaştırıcı söylemlerde sıkça kullanılan unsurlardan biri biyolojik metaforlardır. Bu metaforlar, düşmanı insan dışı, hatta tehlikeli bir varlık olarak tanımlayarak şiddeti meşrulaştırmak amacı taşımaktadır. Örneğin, Suriye Sağlık Bakanı’nın pandemi sürecinde, 2020 yılında, yaptığı “...ordumuz,

ülkedeki mikropları temizledi" açıklaması, bu tür bir metafor kullanımını göstermektedir (Modon, 2022). Burada "mikrop" ifadesi, düşmanı sadece tehlikeli bir varlık olarak değil aynı zamanda topluma zarar veren bir hastalık gibi tasvir etmektedir. Bu dil kullanımı, düşmanın tüm toplumu tehdit eden ve temizlenmesi gereken bir unsur olarak konumlandırmaktadır. Ayrıca, "temizleme" eylemi, şiddeti adeta bir tedavi veya hijyen işlemi gibi meşrulaştırarak, şiddeti bir zorunluluk ve toplum sağlığı için gerekli bir eylem olarak sunmaktadır.

Bir diğer dilbilimsel araç ise yüklem yapısındaki belirsizlik ve faili gizleyen edilgen cümlelerdir. Çatışma ortamlarında sıklıkla karşılaşılan bu yapılar, şiddetin sorumluluğunu net bir şekilde belirtmekten kaçınmakta ve olayların daha tarafsız bir biçimde aktarılmasını hedeflemektedir. Örneğin, Arap Baharı sürecinde Yemen'deki çatışmalarda sıkça karşılaşılan "... tane sivil hayatını kaybetti" (Newarab, 2013) gibi ifadeler, failin kim olduğu ve ölümün nasıl gerçekleştiği konusunda net bir açıklama yapmamakta ve yasadışı katliamları adeta önemsizleştirmektedir. Burada, yüklemde kullanılan edilgen yapı ("hayatını kaybetti") öznenin belirsizleşmesine yol açarak suçlunun kim olduğu sorusunu geriye atmaktadır. Bu dil yapısı, sorumluluğun kimin üzerinde olduğu sorusunu örtbas ederek toplumda olaya dair net bir hesaplaşmanın yapılmasına engel olmaktadır. Bu tür söylemler, sorumluluğun üstlenilmesini engelleyerek savaş ve şiddet eylemlerinin meşrulaştırılmasına ya da unutulmasına katkı sağlamaktadır.

Günümüzde sosyal medya, geleneksel medyaya ek olarak şiddet söylemlerinin hızlı ve geniş kitlelere yayılmasında en önemli araç haline gelmiştir. Sosyal medya platformları, kullanıcıların doğrudan fikir ve söylem üretmesine imkân verirken aynı zamanda grupların şiddet söylemlerini hızla yayıp meşrulaştırmasına olanak tanımaktadır. Sosyal medya, bu dilin yayılmasını hızlandırırken şiddet söylemlerinin daha büyük bir kitlenin görüşlerini etkilemesine de zemin hazırlamaktadır (Byman, 2021, s. 451). Ortadoğu bölgesine dair bir çalışma; her dört kişiden birinin (%25) saldırgan dili yadırgamadığını ve azınlık durumundaki kişilere yönelik bu dili kabul edebileceğini söylemektedir. Ortadoğu bölgesindeki nüfusun yarım milyara yaklaştığını göz önüne aldığımızda aslında, kendi dışındaki insanlar hakkında saldırgan dili meşru gören insanların sayısının on milyonları bulduğunu göstermektedir (Wike ve Simmons, 2015, s. 19).

Hükümetler, radikal gruplar ve bağımsız organizasyonlar, sosyal medya üzerinden şiddet söylemlerini hızla yayarken hedef kitleyi mobilize edebilmektedir. Hashtag kampanyaları, viral videolar ve paylaşılan görseller, şiddet söylemlerini desteklemek için etkin bir şekilde kullanılırken bu platformlar, şiddet dilinin etkisini artıran ve toplumsal çatışmaları körükleyen önemli araçlar haline gelmiştir (Tufekci, 2017, s. 189).

Propaganda ve Şiddet Söyleminin Üretimi

Propaganda, bir ideolojiyi veya grubun çıkarlarını benimsetmek amacıyla yapılan sistemli iletişimdir ve dil, görsel veya sembolik unsurlar aracılığıyla toplum üzerinde etkili olur. Şiddetle ilişkilendirildiğinde, propaganda rakip grupları düşmanlaştırarak şiddeti haklılaştırmakta ve çatışma dönemlerinde kutuplaşmayı derinleştirmektedir (Jowett ve O'Donnell, 2014, s. 159).

Propaganda söylemleri, genellikle düşmanı canavara dönüştürmekte ve şiddetin bir savunma ya da saldırı aracı olarak haklı gösterilmesini sağlamaktadır. Bu tür söylemler, grupların kendilerini "haklı" ve "doğru" olarak konumlandırmalarına, karşı tarafı ise "kötü", "terörist" veya "şeytani" olarak tanımlamalarına yardımcı olmaktadır. Savaşın ahlaki boyutunu etkilemeye çalışan bu söylemler, çoğu zaman şiddeti, haklı bir eylem, vatan savunması veya dini bir yükümlülük olarak sunmaktadır (Juergensmeyer, 2000, s. 182). İsrail medyasındaki Filistinlilerden bahsederken sıklıkla "terörist", "vahşi" gibi kelimelerin kullanımı, halkın duygusal olarak savaşa dahil olmasını hedeflemektedir. Medya ayrıca, şiddet eylemlerinin sürekli tekrarıyla, toplumu şiddetin normalleşmesi konusunda ikna edici bir araç haline dönüşebilir (Couldry, 2010, s. 73).

Benzer şekilde İsrail'in Gazze'ye yönelik operasyonları sürekli "savunma hakkı" çerçevesinde tanımlaması, çatışmanın tek taraflı olmadığını göz ardı ederek şiddeti meşru bir hakka dönüştürme amacı taşımaktadır. Bu tür söylemler genellikle güçlü metaforlar ve değer yüklü kelimeler içermekte, "şehit" ya da "hain" gibi tanımlar, grupların moral üstünlük kurmasına yardımcı olmaktadır. Juergensmeyer'in (2000) işaret ettiği gibi, propaganda dili, savaşın ahlaki zemini üzerinde çalışarak hem kolektif hafızayı şekillendirmekte hem de bireylerin şiddete rıza göstermesini kolaylaştırmaktadır.

Ortadoğu'daki bazı çatışmalarda, şiddet söylemi, toplumsal bir zorunluluk veya kutsal bir görev olarak anlatılırken, bu süreç halkı savaş için psikolojik olarak hazırlayıp her türlü şiddet eylemini kabul etmesine neden

olmaktadır (Karim, 2004, s. 107). Örneğin, Yemen’de 2014 yılından itibaren başlayan Suudi Arabistan saldırılarını meşrulaştırmak için nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan Zeydi-Husileri şeytanlaştırmaya yönelik yayınlar sıklıkla kullanılmış ve bunda önemli bir kazanım sağlamıştır (Duman ve Yolcu, 2023, s. 5564). Suudi Arabistan kontrolündeki bir haber kanalında, Riyad yönetiminin Yemen’e yönelik saldırıları meşrulaştırılırken Yemen’deki Husi grupların karşı saldırıları “Müslümanları aşağılayarak İslam’ın kutsal beldelerine yapılmış bir tecavüz” olarak yorumlanmıştır (Alarabiya, 2016).

Burada Yemen'e yönelik askeri saldırılarla eş zamanlı başlayan propaganda söyleminde, Husiler sadece askeri bir tehdit olarak değil aynı zamanda dini ve kültürel değerleri ihlal eden bir grup olarak konumlandırılmaktadır. "Tecavüz" ve "aşağılamak" gibi güçlü metaforlar, şiddetin meşrulaştırılması için kullanılmakta ve Husilerin eylemleri, ahlaki ve dini bir tehdit olarak sunulmaktadır. Bu tür ifadeler, şiddeti duygusal ve ahlaki açıdan haklı kılmak amacı taşıırken, halkın savaşın meşruiyetini kabul etmesi sağlanmıştır. Ayrıca, bu söylemler, Suudi Arabistan’ın saldırılarının sadece askeri değil aynı zamanda dini bir sorumluluk olarak görülmesini sağlayarak çatışmanın toplumsal bellekte pekişmesine yardımcı olmaktadır. Dilin bu şekilde kullanımı, rakibi düşmanlaştırırken aynı zamanda toplumu savaşın ahlaki temellerine inandırmayı amaçlamaktadır.

Benzer şekilde Arap Baharı sürecinde Libya’da oluşan istikrarsızlık ve bunu avantaja çevirmek isteyen uluslararası güçlerin geliştirdiği propaganda dili, düşmanlaştırılmış bir ülkeye yönelik şiddetin nasıl meşrulaştırıldığını bariz biçimde göstermiştir (Okechukwu, 2021, s. 245). Ülkedeki rakip gruplara üye kişilerin şahsi hesaplarıyla, Al-Jamahiriyah ve Al-Tanasuh gibi medya organlarının nefret söylemi yayma konusunda başı çektiği görülmektedir. Buralarda rakip gruplar, “işgalci”, “terörist” ve “savaş suçlusu” gibi nitelermelerle tanımlanmakta, bu da taraflar arasında düşmanlığı derinleştiren bir söylem inşa etmektedir (Falso, 2020). Bu tür etiketleyici ve damgalayıcı ifadeler, karşı tarafın meşruiyetini sorgulamakla kalmayıp onları insandışılaştırarak hedef hâline getirmektedir. Muhalifler için kullanılan “işgalci” ifadesi, bir grubun Libya’ya ait olmadığını, dış mihraklarla iş birliği içinde olduğunu ima ederek ulusal aidiyetini tartışmalı hâle getirmektedir. “Terörist” tabiri de hukuk düzleminde gayrimeşru hale getirme işlevi taşımaktadır. Bu dil, karşı grubu, şiddetle cezalandırılması gereken bir tehdit olarak sunulduğu için halkın şiddeti savunması ve propagandayı benimsemesi kolaylaşmaktadır (Sullivan, 2013, s. 33-42).

Propaganda dilinin toplumdaki davranışları şekillendirme gücü, şiddet söylemlerinin halk arasında nasıl bir etki yarattığını anlamada anahtar bir noktadır. Bu dil, özellikle militanlaştırma ve düşmanlaştırma süreçlerinde etkilidir. Militanlaştırma, bir toplumda bireylerin şiddet eylemlerine katılmalarını teşvik ederken düşmanlaştırma ise, diğer grupların veya toplumların insanlık dışı özellikler taşıdığına dair bir inanç yaratır. Örneğin Yahudi inancının hukuk sitemini oluşturan Halacha'ya göre, Yahudi olmayan insanlar ve özellikle "Araplar doğuştan yalancı" olarak kabul edilmekte ve hiçbir koşulda sözlerine itibar edilmemesi gerektiği savunulmaktadır. İsrail ve ona destek olan Ortodoks gruplarca sahiplenilen bu inanç, Filistinlilere karşı düşmanlaştırma siyasetini beslemektedir (Shahak, 1994, s. 32-50).

Filistin gibi sürekli çatışma potansiyeli bulunan bir bölgedeki propaganda dilinde, düşman taraf sürekli olarak "insanlık dışı", "tehditkâr" ve "vahşi" olarak tanımlanmaktadır. Bu da karşı tarafa yönelik her türlü şiddetin kullanılmasını meşru kılan bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda, düşmanı hedef almanın bir "vatanseverlik" ve "doğruluk" ölçütü olduğunu benimsetmeye çalışmaktadır (Falk, 2003, s. 47). İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu, bir açıklamasında Filistinliler için "vahşi hayvanlar" tabirini kullanmıştır (Mee, 2016). Bu ifade, dilbilimsel açıdan güçlü bir insandışılaştırma örneği olarak hedef grubu sadece siyasi rakip olarak değil aynı zamanda rasyonellikten yoksun, kontrolsüz ve tehlikeli bir tehdit olarak konumlandırmaktadır. Bu metafor, Filistinlilerin ahlaki ya da hukuki haklarını yok ettiği gibi, onlara yönelik şiddeti, İsrailliler nezdinde meşrulaştırmaktadır. Bu ifadeler, toplumsal algıda düşman grubun insan dışı bir konuma yerleştirilmesiyle birlikte, nefretin yayılmasına ve şiddetin normalleşmesine zemin hazırlamaktadır. Sonuç olarak kimlik politikaları üzerinden kurulan nefret söylemleri, şiddetin toplumsal norm haline gelmesini ve çatışmaların tırmanmasını kolaylaştıran bir rol oynamaktadır (Hammack, 2011, s. 15)

Ortadoğu'da, hükümetler, medya ve radikal gruplar, propaganda araçlarını çok etkin bir şekilde kullanmaktadır. Özellikle bölgedeki iç savaşlarda, devlet tarafından kontrol edilen medya araçları, muhalif grupları herhangi bir ayırım yapmadan "terörist" olarak tanımlama ve onların meşruiyetini reddetme konusunda oldukça acımasızdır (Altheide, 2006). Mısır'da eski Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin 2015 yılında terörist ilan edilerek tehlikeli kişiler listesine alınması (Mee, 2020), Bahreyn'de onlarca Şii muhalifin hükümet kararnamesiyle bir gecede terörist ilan edilerek listeye alınması (Aljazeera, 2019) ve bunların medyada büyük bir iştahla servis edilmesi, bu stratejinin önemli göstergesidir.

Radikal grupların propaganda araçları genellikle sosyal medya, internet siteleri ve video içerikleri aracılığıyla yayılmaktadır. Özellikle görsel materyaller, şiddetin normalleştirilmesine, mağdurların kimliklerinin silinmesine ve saldırgan eylemlerin onaylanmasına zemin hazırlamaktadır (Zuboff, 2019, s. 149). Irak'taki Şiilere karşı her türlü nefreti meşru gören IŞİD lideri Ebu Musab el-Zerkavi'nin eserleri, bu ülkedeki Şiilerin tümünden yok edilmesi konusunda hem örgütüne hem de taraftarlarına büyük bir motivasyon ve meşruiyet kaynağı olmuştur. IŞİD kaynaklı Şii ölümlerin resmi olmayan sonuçları bile bir hayli yüksek rakamlar ortaya koymaktadır (Çakmaktaş, 2024, s. 44-47). 2014-2016 yılları arasında yayınlanan örgütün dergisi Dabıq, özellikle Aralık 2014'te yayınlanan 6. sayısında "dünya çapında tüm Hristiyanlara yönelik saldırılar düzenlenmesi" direktifini vermişti (Dabıq, 2014). Bu tarihten sonra dünyanın farklı bölgelerinde kalabalık grupları hedef alan bıçaklama ya da aracı üzerine sürerek katletme eylemleri artmıştır (Dailymail, 2016; BBC, 2017).

Sosyal medyada, şiddet içeren görüntüler hızla viral hale gelirken videolar, şiddeti sadece bir anlatım aracı olarak kullanmakla kalmamakta, aynı zamanda izleyicilere doğrudan etki etmektedir. Örneğin Amerikalı gazeteciler James Foley'in kafasının kesilmesi görüntülerinin yanı sıra birçok şiddet eylemini normalleştirmek üzere IŞİD tarafından kurulan el-Battar isimli medya ordusu, koordineli bir şekilde binlerce sempatizan tarafından beslenen bir ağ oluşturmuştu (Gerstel, 2016, s. 4). Görseller, genellikle dramatik bir şekilde ve propaganda eşliğinde sunulduğu için izleyiciye şiddetin haklı bir eylem olduğu mesajı pekiştirilmektedir (Klein, 2021, s. 27).

Ortadoğu'daki gruplar, şiddet içeren görüntüleri "zafer" ve "kahramanlık" sembollerine dönüştürerek kendi taraftarları nezdinde şiddetin kabulünü sağlarken aynı anda rakiplerini korkutma stratejisi yürütmektedirler. IŞİD tarafından yapılan katliamların çarpıcı görsel bir anlatımla sunulduğu medya prodüksiyonları, dünyanın farklı bölgelerindeki sempatizanlara moral verirken muhaliflerin kalbine korku salmıştır (Irshaid, 2014). Bu bağlamda, Couldry'nin (2010) işaret ettiği gibi; medya, görseller ve sosyal medya platformları, modern propagandanın şiddet söylemlerini pekiştirip yaydığı temel araçlara dönüşmektedir (Couldry, 2010, s. 75).

Ortadoğu'daki gerilimin diğer cephesinden bakıldığında, İsraili bazı sivillerin paylaşımları da, Müslümanlara yönelik nefretin yayılması ve her türlü şiddetin meşru ve gerekli görülmesi propagandasına yol açmaktadır. Bu paylaşımlardan birinde İsraili kadınlara Gazze'de öldürülen çocuk sayısının

farkında olup olmadıkları sorulduğunda, “Kimin umurunda? Çocuklar büyüyünce Arap oluyorlar. Orada masum kimse yok. Ölümleri umurumda değil” (Clash Report, 2024a) şeklindeki cevabı, şiddeti meşrulaştıran ve nefret söylemini normalleştiren çok katmanlı bir dil örneğidir. Arap çocuklara dair bu ifadeler; kolektif öfke, ideolojik üstünlük ve ırksal nefretin bir yansımasını göstermektedir. Öncelikle bu söylem, Arap kimliğini topyekûn suçla özdeşleştirerek çocukları bile potansiyel tehdit olarak tanımlamaktadır. Böylece masumiyet ilkesini ortadan kaldırmakta ve aidiyete göre ölümü meşrulaştırmaktadır. “Masum kimse yok” ifadesiyle tüm bir halk kolektif düşman konumuna itilerek sivil-asker ayrımı yok sayılırken, “Umurumda değil” gibi cümleler, empati eksikliğini ve insan haklarına karşı kayıtsızlığı ve toplumsal sorumluluk duygusunun çöküşünü göstermektedir.

Suriye’de Alevilerce kutsal sayılan bir türbenin Sünnilerce yakıldığı yönündeki sosyal medya paylaşımları üzerine Şii bir din adamının sosyal medyada yer alan “kim bizi kışkırtırsa onun başını keseceğiz” (Clash Report, 2024b) şeklindeki sözleri bu anlamda hedef gruba yönelik her türlü muameleyi haklı gösteren bir içerik taşımaktadır. Bu tür söylemler, düşmanlaştırma, insandışılığa itme, duyarsızlaştırma ve uluslararası hukuka meydan okuma gibi işlevleriyle yalnızca bireysel tutumları değil, aynı zamanda bir grubun ideolojik dünya görüşünü pekiştirmekte ve çatışma ortamlarının derinleşmesine katkı sunmaktadır.

Suriye İç Savaşı’nda, çatışmaların cephede devam eden kısmı kadar sosyal medyadaki bölümü de şiddeti besleyen bir unsur idi. Çatışan tarafların kullandığı propaganda ve nefret söylemleri, toplumun çeşitli kesimlerini birbirine düşman yapmış, şiddet olaylarının artmasına neden olmuştur. Suriye hükümeti, *Syrian Electronic Army (SEA)*, *Syrian Malware Team (SMT)*, *Electronic National Defense Forces (ENDF)* gibi yapılanmalar kurarak yoğun bir çevrimiçi kampanya yürütmüş ve iç savaş sürecinde muhaliflerini “terörist” ve “vatan hainleri” söylemleri ile hedef almış ve onlara yönelik şiddeti haklı çıkarmaya çalışmıştır. Benzer biçimde, muhalif gruplar da kurdukları onlarca farklı site ve sosyal medya hesabıyla karşı propaganda yapmış ve doğru ile yanlışın birbirine karıştığı paylaşımlar, karşılıklı düşmanlığı ve şiddeti sürekli besleyen bir rol oynamıştır (Baezner ve Robin, 2017, s. 9-13). Suriye İç Savaşı’nda da hükümet ve muhalif grupların kutuplaştırıcı söylemleri ve birbirlerine yönelik aşağılayıcı sıfatlar kullanıp suçlamaları, uygulamış oldukları şiddeti kendi taraftarları nezdinde haklılaştırmaya çalışmış ve kutuplaşmayı derinleştirmiştir (Zaiter, 2020, s. 21-27).

Irak'ta 2021 yılı ağustos ayında, Dijlah TV kanalının bir iştirakinin Şiiler için yas ve anma bayramı olan aşura günü bir müzik programı yayınlaması ardından, radikal Şii gruplar tarafından bu kanalı ve çalışanlarını hedef alan bir çevrimiçi karalama kampanyası başlatılmış, ardından kanala yönelik fiziksel saldırılar gerçekleştirilmiş ve birçok kişi yaralanmıştır (Shea ve al-Hassani, 2021). Özellikle radikal ideolojilere sahip gruplar, nefret söylemlerini, düşmanlarının kimliklerini “şeytani” olarak tanımlamak için kullanmakta ve bu söylemler, çoğu zaman hedef grupların öldürülmesinin veya dışlanması gerekliliğini oluşturmaktadır. Nefret söylemleri, bu şekilde bir kitleyi mobilize etme gücüne sahip olup çatışmaların daha geniş bir çapta tırmanmasına neden olabilmektedir.

Yine Irak'ta Sünnilere ait Safa isimli kanalda Şiiler hakkında aşağılayıcı ve nefret uyandırıcı yayınlar yapılırken (Safa, 2024), Şiilere ait *Fadak* isimli televizyon kanalı ise Sünnileri Ehl-i beyt düşmanı ilan ederek düşmanlaştırıcı bir dil kullanmakta ve nefret söylemi üretmektedir (Fadak, 2024). Bu söylemler, her iki tarafın da birbirini insandışılaştırması ve şiddeti meşrulaştırması sonucunu doğurmuştur. Irak'taki bu durum, mezhep temelli nefret söylemlerinin sadece bireysel değil toplumsal düzeyde de nasıl bir tahribata dönüştüğünü göstermektedir (Siegel, 2019, s. 157). Fadak ve Safa kanalları örneği; medya üzerinden üretilmiş olan ayrımcı dil ve kutuplaşmanın farklı düşünce veya inançlara sahip gruplara yönelik şiddetin ne kadar kırılgan gelişebileceğini göstermiştir.

Hurd'un ifade ettiği gibi, nefret söylemleri, genellikle dini ya da etnik kimlikleri hedef alarak bu kimlikler üzerinden toplumu mobilize etmektedirler. Dini kimlikler, özellikle mezhepçi çatışmalarda, bir grubun hayatta kalabilmesi için diğerini yok etmesi gerektiği anlayışını beslerken etnik kimlikler, gruplar arasında fiziksel şiddet, sürgün ve soykırım benzeri olayları meşrulaştırabilmektedir (Hurd, 2015, s. 65). Nitekim, Lübnan gibi çok farklı dini unsurların birlikte yaşadığı bir ülkede her grup kendi sahip olduğu medya kanallarını kullanarak kimlikler üzerinden söylemlerini geliştirmektedir. Bu da toplumsal dayanışmayı zayıflatırken aynı zamanda şiddeti haklı çıkarmak ve pekiştirmek için kullanılabilir (Helou, 2013, s. 183). Örneğin Şii gazeteci Lokman Slim'e yönelik suikast ardından suçlamaların odağındaki Hizbullah'ı hedef alarak siyasi suikastlar hakkında kınama açıklaması yapan Sünni siyasetçi Usume Saad hakkında medyada yürütülen nefret kampanyası, tüm Sünnileri mahkûm eden kitlesel bir suçlamaya dönüşmüş ve kimliğe dayalı nefret söylemleri bir anda kutuplaşmayı büyütülmüştür (Ayoub, 2024; Aljazeera, 2022).

Sonuç

Bu çalışma, Ortadoğu'daki çatışmaları yalnızca askeri, siyasal ya da güvenlik merkezli yaklaşımlar üzerinden ele almak yerine, söz konusu şiddetin medya aracılığıyla söylemsel olarak nasıl üretildiğini, meşrulaştırıldığını ve yeniden dolaşıma sokulduğunu incelemiştir. Derleme niteliğindeki bu araştırma, farklı ülke ve çatışma bağlamlarında yürütülmüş medya söylemi odaklı akademik çalışmaları eleştirel söylem analizi perspektifiyle bir araya getirerek, şiddet ve nefret söylemlerinin ortak kalıplarını, anlatı stratejilerini ve ideolojik işlevlerini karşılaştırmalı biçimde değerlendirmiştir.

Çalışmanın temel bulguları, Ortadoğu bağlamında şiddetin yalnızca fiziksel bir pratik değil; dil aracılığıyla sürekli olarak yeniden üretilen ve meşrulaştırılan yapısal bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. İncelenen literatür, devlet destekli medya organları, silahlı gruplara yakın dijital platformlar ve uluslararası medya tarafından kullanılan söylemlerin; etnik ve dini kimlikler üzerinden “biz” ve “öteki” ayrımını keskinleştirdiğini, toplumsal kutuplaşmayı derinleştirdiğini ve şiddeti kaçınılmaz ya da gerekli bir eylem olarak çerçevelediğini göstermektedir. Bu bağlamda propaganda ve nefret söylemleri, çatışmaların yan ürünü olmaktan ziyade, çatışmaları sürdüren ve genişleten merkezi mekanizmalar olarak işlev görmektedir.

Özgün bir katkı olarak, bu çalışma, Ortadoğu'da şiddet söylemlerini tekil vaka analizleri ya da belirli medya organlarıyla sınırlı biçimde ele almak yerine, farklı çatışma bağlamlarında üretilmiş akademik bilgiyi bütüncül ve karşılaştırmalı bir çerçevede yeniden değerlendirmiştir. Makale, söylem analizini yalnızca metinsel bir çözümleme olarak değil; medya, ideoloji ve meşruiyet üretimi arasındaki ilişkiyi görünür kılan analitik bir araç olarak kullanmış ve şiddet söylemlerinin Ortadoğu'da nasıl kurumsallaştığını ve normalleştirildiğini kavramsal düzeyde tartışarak, mevcut literatürde çoğu zaman parçalı kalan bulguları sistematik bir perspektifle bir araya getirmiştir.

Elde edilen bulgular, Ortadoğu'daki çatışmaların dilbilimsel boyutunun anlaşılmasının, barış ve çatışma çözümü tartışmaları açısından kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Şiddet ve nefret söylemleriyle kuşatılmış toplumsal alanlarda, dilin dönüştürücü potansiyeline odaklanan yaklaşımlar; yalnızca çatışmaların sona erdirilmesi değil, aynı zamanda uzun vadeli ve sürdürülebilir barış ortamlarının inşası açısından da önemli imkânlar sunmaktadır. Bu çerçevede medya söylemleri, çatışmaları körükleyen bir araç

olabileceği gibi, farklı kimlikler arasında diyalogu ve empatiyi teşvik eden bir alan olarak da yeniden kurgulanabilir.

Bununla birlikte çalışma, barış süreçlerine ilişkin normatif öneriler geliştirmekten ziyade, bu süreçlerin dilsel boyutlarının daha fazla dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir. Eğitim politikaları, medya düzenlemeleri ve dijital platformlardaki içerik denetimi mekanizmalarının, şiddet ve nefret söylemlerinin yeniden üretimini sınırlayacak şekilde yapılandırılması; Ortadoğu'daki toplumsal kutuplaşmanın azaltılmasına katkı sağlayabilecek önemli alanlar olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu tür müdahalelerin etkili olabilmesi, söylemin siyasal ve tarihsel bağlamından koparılmadan ele alınmasına bağlıdır.

Sonuç olarak bu makale, Ortadoğu'daki çatışmaları dil ve medya ekseninde yeniden düşünmeyi önererek, şiddetin yalnızca maddi değil aynı zamanda söylemsel olarak inşa edilen bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Dilin çatışma üretici rolüne odaklanan bu yaklaşım, Ortadoğu çalışmalarında medya, söylem ve şiddet ilişkisini bütüncül biçimde ele alan eleştirel bir perspektif sunmakta hem medya çalışmaları hem de bölge literatürü için kavramsal bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Extended Abstract

The Middle East has long been characterized by deep cultural, religious, and ethnic diversity, alongside recurring patterns of political instability, conflict, and violence. From the dissolution of the Ottoman Empire and the emergence of postcolonial state structures to Cold War rivalries and post-2011 civil wars, the region has experienced prolonged periods of upheaval. While political, military, and economic explanations have traditionally dominated analyses of Middle Eastern conflicts, this article argues that such approaches remain incomplete without sustained attention to the role of language and media in shaping conflict dynamics. Within this context, language functions not merely as a communicative medium but as a central mechanism through which violence is narrated, legitimized, and normalized.

This study conceptualizes violence in the Middle East as a multidimensional phenomenon that extends beyond its physical manifestations. Violence is also discursively produced through media narratives that frame conflicts, construct collective identities, and define the boundaries of legitimacy.

Media discourse plays a constitutive role in how societies interpret violence, assign blame, and justify coercive practices. Particularly in contexts marked by ethnic and religious pluralism, mediated representations frequently rely on binary oppositions that distinguish “us” from “them,” transforming political struggles into moralized conflicts between existentially opposed groups.

From a communication and media studies perspective, the article approaches media not as a passive conduit that reflects external realities, but as a social institution actively involved in the production of meaning and power relations. Media texts—ranging from news reports and headlines to visual imagery and digital content—participate in shaping public understanding of violence by privileging certain narratives while marginalizing others. In doing so, media discourse contributes to the normalization of violence and the reproduction of identity-based polarization across societies affected by conflict.

Propaganda and hate speech occupy a central place within these mediated processes. State authorities, political elites, and armed non-state actors deploy emotionally charged language to mobilize fear, anger, and resentment among target audiences. Through repeated use of labels such as “terrorist,” “traitor,” or “enemy of the nation,” media discourse delegitimizes opposition groups and renders violence against them both necessary and morally defensible. These discursive strategies do not merely accompany acts of violence; rather, they create the symbolic conditions under which violence becomes socially acceptable and politically justified.

The interaction between regional conflicts and global geopolitical dynamics further amplifies the discursive production of violence. External actors often employ security- or humanitarian-oriented rhetoric to legitimize interventions, framing military actions as inevitable responses to threats or moral obligations. Such narratives obscure underlying power relations and reinforce dominant interpretations of conflict. As a result, violent discourse circulates across local, regional, and international media spheres, reinforcing mutually constitutive narratives of threat, victimhood, and legitimacy.

Methodologically, this article adopts a qualitative review design and employs secondary-level critical discourse analysis to synthesize existing media-focused scholarship on conflicts in Syria, Iraq, Lebanon, and Palestine. Rather than generating new empirical data, the study systematically examines how previous research has analyzed media representations of violence, identity, and legitimacy in these contexts. By comparatively engaging with studies on state-

aligned media, international news organizations, and digital platforms, the article identifies recurring discursive patterns that transcend specific national or political settings.

The analysis reveals several common representational strategies across cases. These include the securitization of political dissent, the moral polarization of social groups, and the strategic deployment of historical and religious references to legitimize contemporary violence. Digital media platforms play a particularly significant role in intensifying these dynamics, as they facilitate the rapid circulation of violent discourse while weakening traditional gatekeeping mechanisms. Social media environments enable both state and non-state actors to bypass institutional constraints, amplify hate speech, and mobilize audiences with minimal accountability.

The Israeli–Palestinian conflict illustrates many of these dynamics. Israeli official discourse frequently frames Palestinian armed groups as “terrorists,” thereby justifying military actions and security measures as defensive necessities. Conversely, Palestinian actors often articulate their struggle through narratives of resistance and self-determination. These competing discourses, mediated through local and international media, reinforce mutually exclusive interpretations of legitimacy and sustain cycles of violence. Similar patterns can be observed in media narratives surrounding the Syrian civil war and sectarian conflicts in Iraq and Lebanon.

The article’s original contribution lies in its integrative approach. By bringing together fragmented, case-based studies within a coherent analytical framework, it foregrounds the structural role of media discourse in sustaining conflict dynamics across the Middle East. Rather than treating media narratives as secondary reflections of political events, the study positions them as central components of conflict production and maintenance. In doing so, it advances communication scholarship by conceptualizing violence as a discursive process embedded in mediated practices of meaning-making.

In conclusion, the findings demonstrate that violent discourse is not merely a byproduct of conflict but a key mechanism through which conflict is reproduced and normalized. Understanding the linguistic and mediated dimensions of violence is therefore essential for any comprehensive analysis of Middle Eastern conflicts. By highlighting the constitutive role of media discourse, this study underscores the importance of critical communication research in examining how violence becomes thinkable, justifiable, and sustainable. Future

research that further explores the intersections of media, digital platforms, and public discourse will be crucial for understanding the evolving relationship between communication, conflict, and social polarization in the region.

Kaynakça

- AA, (2023). Israeli Premier Netanyahu says priority is to 'clear out hostile forces', <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/israeli-premier-netanyahu-says-priority-is-to-clear-out-hostile-forces/3010664> (Erişim tarihi: 17 Ocak 2025)
- Alarabiya, (2016). Houthi militias targeting Makkah an 'insult to all Muslims'. *Al-Arabiya*. <https://english.alarabiya.net/News/middle-east/2016/10/28/Houthi-militias-targeting-Makkah-an-insult-to-all-Muslims-> (Erişim tarihi: 28 Ekim 2024)
- Ali Rıza, (2022). https://x.com/vHaa4vZoKbMyG3i/status/1482027128086487058?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1482027128086487058%7Ctwgr%5E1fcfb56f123a10eda6308cab3803dba6923bb59c%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.arabnews.jp%2Fen%2Fmiddle-east%2Farticle_63695%2F (Erişim Tarihi: 7 Mart 2025)
- Aljazeera, (2019). Bahrain strips over 100 of nationality on 'terror' charges. *Aljazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2019/4/16/bahrain-strips-over-100-of-nationality-on-terror-charges> (Erişim tarihi: 25 Şubat 2025)
- Aljazeera, (2022). Lebanon: The assassination of activist Lokman Slim, one year on. *Aljazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2022/2/3/assassination-of-activist-lokman-slim-in-lebanon-one-year-on> (Erişim tarihi: 5 Ocak 2025)
- Altheide, D. L. (2006). Terrorism and the Politics of Fear. *Cultural Studies. Critical Methodologies*, 6(4), 415-439. <https://doi.org/10.1177/1532708605285733>.
- Arabnews, (2022). Lebanon: Hezbollah trolls harass critical Black news anchor with racist tweets. *Arabnews*. https://www.arabnews.jp/en/middle-east/article_63695 (Erişim tarihi: 14 Mart 2025)
- Arsenian, S. (1948). Wartime Propaganda in the Middle East. *Middle East Journal*, 2(4), 417-429. <http://www.jstor.org/stable/4322011>.

- Ayoub, N. (2024). Perception And Consumption of Hate Speech in The Lebanese Media, https://www.media-diversity.org/wp-content/uploads/2024/03/Hate-Speech-FG-Report_IMeCS-1.pdf (Erişim tarihi: 21 Şubat 2025)
- BBC, (2017). London attack: Two killed in Westminster 'terror' incident. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/uk-39355940> (Erişim tarihi: 2 Nisan 2025)
- Baezner, M. ve Robin, P. (2017). *The Use of Cybertools in an Internationalized Civil War Context: Cyber Activities in the Syrian Conflict*, Center for Security Studies (CSS).
- Billig, M. (1995). *Banal Nationalism*. Sage Publications.
- Boyd-Barrett, O. (2022). *Conflict Propaganda in Syria: Narrative Battles*. Routledge.
- Brubaker, R. (2002). Ethnicity Without Groups. *European Journal of Sociology*, 43(2), 163-189. <https://doi.org/10.1017/S0003975602001066>
- Byman, D. (2021). The Social Media War in the Middle East, *The Middle East Journal*, 75(3), 449-468. <https://muse.jhu.edu/article/839266>.
- Chomsky, N. ve Herman, E. (2002). *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. Pantheon Publish.
- Chouliaraki, L., ve Fairclough, N. (1999). *Discourse in Late Modernity: Rethinking Critical Discourse Analysis*. Edinburgh University Press.
- Clash Report. (2024a). “Orada masum kimse yok” <https://x.com/ClashReporttr/status/1875086963176624206?t=3rwFoN1iOxrEm0AJ5Gv72A&s=08> (Erişim tarihi: 2 Şubat 2025)
- Clash Report. (2024b). “Suriye’nin kıyı bölgesinde İranlı Şii din adamı isyanı kışkırtarak şunları söyledi: Kim bizi kışkırtırsa onun başını keseceğiz”, <https://x.com/ClashReporttr/status/1872020401620127783> (Erişim tarihi: 19 Mart 2025)
- Couldry, N. (2010). *Why Voice Matters: Culture and Politics After Neoliberalism*. Sage Publish.
- Çakmaktaş, N. (2024). Müslüman Dünyada Dini Radikalizmin Yeni bir Evresi olarak Daiş Düşüncesi, *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 19(62), 39-60. <https://doi.org/10.14783/maruoneri.1466923>

- Dabıq, (2014). *Amirmideas*. https://amirmideast.blogspot.com/2014/10/open-access-magazine-dabiq.html?utm_source=chatgpt.com (Erişim tarihi: 12 Şubat 2025)
- Dailymail, (2016). “You Christians, you kill us”. *Dailymail*. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-3708394/Two-men-armed-knives-people-hostage-French-church.html> (Erişim tarihi: 11 Nisan 2025)
- Duman, T., ve Yolcu, F. (2023). Two Tales of One War: Understanding the Media Coverage of the Yemeni Civil War in Saudi Arabia and Qatar. *International Journal Of Communication*, 17(20), 5554-5573. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/21047/4309>
- Ervin, M. (2016). “Suriyeliler bütün düzenimizi bozacak”. *Habertürk*. <https://www.haberturk.com/gundem/haber/1208609-kemal-kilicdaroglu-suriyeliler-butun-duzenimizi-bozacak>
- Fadak, (2024). “Uzlaşma yok”. *Fadak Media*. <https://www.youtube.com/live/wRGc0oladgU?si=HQyOjOjuxqdHoUdb> (Erişim tarihi: 02 Mayıs 2025)
- Fairclough, N. (1989). *Language and Power*, Longman.
- Fairclough, N. (2012). Critical Discourse Analysis, Paul Gee, J. and Handford, M. (ed.) *The Routledge Handbook of Discourse Analysis* içinde (9-21). Routledge.
- Falk, R. (2003). *The Great Terror War*, Olive Branch Press.
- Falso, (2020). الجماهيرية والتناصح الأكثر ممارسة للحض على الكراهية والمرصد الأكثر ممارسة في نشر الأخبار المضللة, https://falso.ly/2020/10/08/announcing-the-release-of-the-first-research-report-on-hate-speech-and-fake-news-on-social-media/?utm_source=chatgpt.com (Erişim tarihi: 21 Nisan 2025)
- Galtung, J. (1990). Cultural Violence. *Journal of Peace Research*, 27(3), 291-305, <https://doi.org/10.1177/0022343390027003005>
- Gerstel, D. (2016). ISIS and Innovative Propaganda: Confronting Extremism in the Digital Age, *Swarthmore International Relations Journal*. 1(1), 1-9. <https://doi.org/10.24968/2574-0113.1.5>
- Guardian, (2016, 3 Mart). Syrian president blames foreign conspirators for inflaming protests. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2011/mar/30/assad-blames-foreigners-inflaming-protests> (Erişim tarihi: 26 Nisan 2025)

- Gürler, R. T. (2015). Irak: Mezhebi Çatışma Girdabında bir Ülke. Dağ, A. E. (ed.). *Ortadoğu Çatışmaları içinde* (133-160). İnsamer Yayınları.
- Hammack, P. L. (2011). *Narrative and the Politics of Identity: The Cultural Psychology of Israeli and Palestinian Youth*, Oxford University Press.
- Harb, Z. (2023). Journalists as Messengers of hate speech: The case of Lebanon. Strippel, C. vd. (Eds.), *Challenges and perspectives of hate speech research*, içinde (45-53), GESIS-Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften. <https://doi.org/10.48541/dcr.v12.3>
- Helou, C. (2013). The “I love.....” Phenomenon in Lebanon: The Transmutations in Discourse, Its Impacts on Civil Society, the Media and Democratization, Matar, D. ve Harb, Z. (ed.) *Narrating Conflict in the Middle East Discourse, Image and Communications Practices in Lebanon and Palestine içinde* (183-202). İ. B. Tauris Publish.
- Hurd, E. S. (2015). Politics of Sectarianism: Rethinking Religion and Politics in the Middle East. *Middle East Law and Governance*, 7(1), 61-75. <https://doi.org/10.1163/18763375-00701001>
- Irshaid, F. (2014). How Isis is spreading its message online. *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-27912569> (Erişim tarihi: 19 Mart 2025)
- Jowett, G. S., ve O'Donnell, V. (2014). *Propaganda and Persuasion*. Sage Publish.
- Juergensmeyer, M. (2000). *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*. University of California Press.
- Kalkan, D. (2024). “Gergerlioğlu: Suriyelilere yönelik linç eylemleri araştırılsın”. *Gazete Duvar*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/gergerlioglu-suriyelilere-yonelik-linc-eylemleri-arastirilsin-haber-1702920> (Erişim tarihi: 02 Nisan 2025)
- Karim, K. (2004). War, Propaganda and Islam, in Muslim and Western Sources, Kamalipour, Y. ve Snow, N. (eds.), *War, Media and Propaganda: A Global Perspective içinde* (107-117). Rowmen ve Littlefied Publishers Inc.
- Kazimi, N. (2006). Zarqawi's Anti-Shi'a Legacy: Original or Borrowed?, *Current Trends in Islamist Ideology*. 4. <https://www.hudson.org/national-security-defense/zarqawi-s-anti-shi-a-legacy-original-or-borrowed> (Erişim tarihi: 22 Şubat 2025)

- Klein, K. (2021). Post-digital, Post-internet: Propositions for Art Education in the Context of Digital Cultures, Tavin, K vd. (eds) *Post-Digital, Post-Internet Art and Education* içinde (27-44). Palgrave Macmillan.
- Knightley, P. (2001). 'The Disinformation Campaign', *The Guardian*. <http://www.theguardian.com/education/2001/oct/04/socialsciences.highereducation> (Erişim tarihi: 26 Şubat 2025)
- Lakoff, G., ve Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
- Macdonald, S. (2007). *Propaganda and Information Warfare in the Twenty-First Century*. Routledge.
- Martini, A. (2019). The Syrian Wars of Words: International and Local Instrumentalisations of the War on Terror. *Third World Quarterly*, 41(4), 725-743. <https://doi.org/10.1080/01436597.2019.1699784>
- Mee, (2016). Netanyahu calls Arabs 'wild beasts' while announcing Israel wall plan, *The Middle East Eye*. <https://www.middleeasteye.net/news/netanyahu-calls-arabs-wild-beasts-while-announcing-israel-wall-plan> (Erişim tarihi: 19 Mart 2025)
- Mee, (2020). The terror list Egypt uses to terrorise its citizens. *The Middle East Eye*. <https://www.middleeasteye.net/news/egypt-accused-using-terrorism-lists-political-tool-opposition> (Erişim tarihi: 22 Nisan 2025)
- Mendel, Y., ve Al Najjar, A. (2018). *Language, Politics and Society in the Middle East: Essays in Honour of Yasir Suleiman*. Edinburgh University Press.
- Modon, (2020). "وزير الصحة السوري عن كورونا": الجيش طهر البلاد من الجراثيم. *Al Modon Media*. <https://www.almodon.com/media/2020/3/13> (Erişim tarihi: 23 Şubat 2025)
- Munshi, S. ve Veer, P. (2003). *Media, War and Terrorism Responses from the Middle East and Asia*. Routledge.
- Newarab, (2013). Yemen human rights commission says 447 civilians killed since start of 2022. *The New Arab*. <https://www.newarab.com/news/yemen-commission-says-447-civilians-killed-year> (Erişim tarihi: 19 Şubat 2025)
- Okechukwu, G. P. (2021). Oil Politics and War in Libya: Arming of Rebels and the New Phase of Neo Democracy Evaluated, *Journal of Educational Research and Policy Studies*, 1(1), 245-273.

- Safa, (2024). “Onlar kim, biz kimiz?” <https://youtu.be/oP5cUwOAMFk?si=cnz5FxWpD4LOrTCN> (Erişim tarihi: 13 Mart 2025)
- Said, E. (1997). *Covering Islam: How the Media and the Experts Determine How We See the Rest of the World*. Pantheon.
- Shahak, I. (1994). *Jewish History, Jewish Religion: The Weight of Three Thousand Years*. Pluto Press.
- Shea, J. ve al-Hassani, R. (2021, 11 Şubat). Hate Speech, Social Media and Political Violence in Iraq: Virtual Civil Society and Upheaval, <https://timep.org/2021/02/11/hate-speech-social-media-and-political-violence-in-iraq-virtual-civil-society-and-upheaval/> (Erişim tarihi: 05 Mart 2025)
- Siegel, A. (2019). Twitter Wars: Sunni-Shi a Conflict and Cooperation in the Digital Age, F. Wehrey (ed.), *Beyond Sunni and Shia: The Roots of Sectarianism in a Changing Middle East* içinde (157-180). Oxford University Press.
- Suleiman Y. (2004). *A War of Words: Language and Conflict in the Middle East*. Cambridge University Press.
- Sullivan, J. L. (2013). *Media Audiences: Effects, User, Institutions and Power*. Sage Publications.
- Tabnak, (2024). Iran warns threat of armed groups would put Syrian neighbors at risk. https://www.tabnak.ir/en/news/5544/iran-warns-threat-of-armed-groups-would-put-syrian-neighbors-at-risk?utm_source (Erişim tarihi: 07 Nisan 2025)
- Tajfel, H., ve Turner, J. C. (2004). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior. J. T. Jost ve J. Sidanius (Eds.), *Political Psychology: Key Readings* içinde (276-293). Psychology Press, <https://doi.org/10.4324/9780203505984-16>
- Telhami, S. ve M. Barnett, (2002). Introduction: Identity and Foreign Policy in the Middle East, Telhami, S. ve Barnett, M. (eds.), *Identity and Foreign Policy in the Middle East* içinde (1-25). Cornell University Press.
- Tufekci, Z. (2017). *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*. Yale University Press.

- Valbjørn, M. (2020). Studying Identity Politics in Middle East International Relations before and after the Arab Uprisings, Hinnebusch, R. ve Gani, J. (eds.), *The Routledge Handbook to the Middle East and North African State and States System* içinde (210-221). Routledge.
- Van Dijk, T. A. (1993). *Elite Discourse and Racism*. Sage Publications.
- Van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*. Sage Publications.
- Vostermans, L. ve Petronella, E. (2020) *Debating 'Religious Violence' in Lebanon: A Comparative Perspective on the Mobilisation of Religious and Secular Militias during the Lebanese Civil War (1975-1990)*, (Yayınlanmamış doktora tezi). Durham University, <http://etheses.dur.ac.uk/13655/>
- Walsh, T. (2022). How to Analyze Visual Propaganda in the Middle East: An Analysis of Imagery in the "Saudi Strike Force Movie". *Digest of Middle East Studies*, 31(2), 79-163, <https://doi.org/10.1111/dome.12262>
- Wike, R. ve Simmons, K. (2015). Global Support for Principle of Free Expression, but Opposition to Some Forms of Speech. *Pew Research Center*. <https://www.pewresearch.org/global/2015/11/18/global-support-for-principle-of-free-expression-but-opposition-to-some-forms-of-speech/> (Erişim tarihi: 08 Nisan 2025)
- Wodak, R. (2015). *The Politics of Fear: What Right-Wing Populist Discourses Mean*. Sage Publications.
- Zaiter, B. (2020). Syria: The War of Constructing Identities in the Digital Space and the Power of Discursive Practices, Conflict Research Programme. *London School of Economics and Political Science*. https://eprints.lse.ac.uk/107458/1/CRP_syria_war_of_constructing_identities.pdf (Erişim tarihi: 14 Mart 2025)
- Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. Public Affairs.